

Catalonia

34 | Premier semestre 2024

L'espai rural a la literatura i el cinema català i francòfon actuals

L'espai rural a la literatura i el cinema català i francòfon actuals. Introducció

Rural space in contemporary Catalan and French speaking literature and cinema. Introduction

Margarida Casacuberta, Ramon Girona et Sergi Ramos Alquezar

Édition électronique

URL : <https://journals.openedition.org/catalonia/7675>

ISSN : 1760-6659

Éditeur

Sorbonne Université - Laboratoire CRIMIC (EA 2561)

Référence électronique

Margarida Casacuberta, Ramon Girona i Sergi Ramos Alquezar, «L'espai rural a la literatura i el cinema català i francòfon actuals. Introducció», *Catalonia* [En línia], 34 | Premier semestre 2024, Publicat el 01 juillet 2024, Consultat el 18 novembre 2024. URL: <http://journals.openedition.org/catalonia/7675>

Ce document a été généré automatiquement le 18 novembre 2024.

The text only may be used under licence CC BY-NC-ND 4.0. All other elements (illustrations, imported files) are "All rights reserved", unless otherwise stated.

L'espai rural a la literatura i el cinema català i francòfon actuals.

Introducció

Rural space in contemporary Catalan and French speaking literature and cinema. Introduction

Margarida Casacuberta, Ramon Girona et Sergi Ramos Alquezar

- 1 En una monografia recent, titulada *Lignes de terre: écrire le monde rural aujourd'hui*¹, Jean-Yves Laurichesse es pregunta què és el que fa que, avui dia, els escriptors escriguin (sobre) el món rural, i que els lectors els llegeixin. L'autor es refereix a la literatura francesa, però és evident que el fenomen que analitza és generalitzable a les literatures europees i que afecta, igualment, una part important de la producció cinematogràfica més actual.
- 2 En el cas de Catalunya, aquest fenomen és especialment rellevant i comença a ser objecte d'anàlisi². Així, des de l'inici del segle XXI, veus emergents com les de Francesc Serés (la trilogia *De fems i de marbres*, 2000-2003), Antoni Pladevall (*La lliça bruta*, 2001; *Massey Ferguson 35*, 2003), Joan Lluís Lluís (*El dia de l'ós*, 2004); Toni Sala (*Rodalies*, 2004; *Marina*, 2010), Jordi Lara (*Una màquina d'espavilar ocells de nit*, 2008), Marta Rojals (*Primavera, estiu, etcètera*, 2011), entre tants d'altres, s'afegeixen a l'exploració que fa Mercè Ibarz del territori de la infantesa des de la dècada dels noranta del XX (*La terra retirada*, 1993; *La palmera de blat*, 1995). Els darrers anys, l'espai rural s'ha ensenyorit del panorama narratiu català, amb una presència destacada d'escriptores i la construcció / destrucció d'uns personatges a través de materials autobiogràfics. És el cas de novel·les com *Joyce i les gallines* (2016) i *No soc aquí* (2020) d'Anna Ballbona; *Els dics* (2018), *Canto jo i la muntanya balla* (2019) d'Irene Solà; *Les possessions* (2018) de Lucía Ramis; la trilogia *Permagel, Boulder i Mamut* (2018-2022), d'Eva Baltasar; *Sola* (2021) de Carlota Gurt, *Terres mortes* (2021) de Núria Bendicho, entre d'altres, i que, significativament, Mercè Ibarz tanca amb la publicació de la trilogia *Tríptic de la terra* (2020).

- 3 Al mateix temps, el cinema català, al llarg de les darreres dècades del segle XX, transita des de la producció de comèdies d'ambient urbà a pel·lícules fruit d'adaptacions de novel·les com *La punyalada* de Marià Vayreda (Jordi Grau, 1990) i *Solitud* de Víctor Català (Romà Guardiet, 1991). En aquestes obres, la presència de l'espai rural no suposa tant un intent de copsar la realitat d'un entorn singular, com la necessitat de reproduir la localització de l'original literari.
- 4 El tomb fonamental en la representació cinematogràfica de les ruralies s'inicia amb *L'arbre de les cireres* (1998) de Marc Recha, que s'estén al conjunt de la seva filmografia posterior. Les seves pel·lícules mostren una voluntat de trencar amb el paradigma del cinema dels anys 1990, iniciant un trajecte que emprèn un recorregut pels marges del territori català, en particular les zones rurals i periurbanes. Aquesta afecció per les ruralies acompanya una mirada que integra la diversitat territorial i una sensibilitat curosa envers el paisatge. Des d'altres perspectives, i amb d'altres objectius, alguns cineastes localitzen puntualment les seves pel·lícules en espais rurals i naturals, com a *Remake* (Roger Gual, 2006), *Ficció* (Cesc Gay, 2006) o *Caracremada* (Lluís Galter, 2010).
- 5 En l'àmbit documental, l'impuls donat pel Màster en Documental de Creació de la Universitat Pompeu Fabra a la producció catalana, inclou progressivament una mirada cap a l'àmbit rural. Aquesta tendència, inaugurada per *El cielo gira*, de Mercedes Álvarez (2004) troba d'altres expressions, des d'*Aguaviva* d'Ariadna Pujol (2005) fins a *La Plaga* de Neus Ballús (2013), entre altres. També des d'altres àmbits de producció, el documental s'encarrega de registrar les transformacions que afecten el camp, i en particular les feines agràries i ramaderes, com en el cas de *El somni* (2006), *La primavera* (2012) i *L'eternitat* (2020) de Christophe Farnarier, *El tram final* (Oscar Pérez, 2014), *El cost de la fruita* (Clara Barbal i Pablo Rogero, 2020) o *Fauna* (Pau Faus, 2023).
- 6 Amb l'emergència més recent d'un relleu generacional de cineastes, es consolida la tendència, majoritàriament des del cinema de ficció, a localitzar històries en l'àmbit rural. Algunes d'aquestes pel·lícules fan la crònica de la desaparició d'un camp tradicional i l'aparició de noves formes de ruralitat i neoruralitat, marcades per fenòmens transnacionals com la migració, com a *Tros* (Pau Calpe, 2021) o *Suro* (Mikel Gurrea, 2022). Aquesta nova fornada, formada en gran part per dones, planteja un seguit de qüestions que tenen a veure amb el gènere i el protagonisme femení, la vinculació amb la terra, la transmissió entre generacions i la dicotomia jove/vell³, la centralitat del jo -des de la referència directa en casos com els de *Nedar* (Carla Subirana, 2008), *Estiu 1993* (2017) i *Alcarràs* (2022) de Carla Simón, o indirecta, però igualment present, a *Penèlope* (Eva Vila, 2017) o *Els Encantats* (Elena Trapé, 2023)-, la presència del català com a llengua de comunicació, la qual cosa permet establir, potser, un lligam entre el territori i la llengua.
- 7 L'objectiu últim del dossier monogràfic que us presentem amb el títol «L'espai rural a la literatura i el cinema catalans i francòfons actuals» és plantejar, des d'una perspectiva metodològicament comparatista i transdisciplinària i a partir de l'anàlisi de casos concrets procedents dels espais francòfons i catalans, el fenomen d'abast global anomenat «neoruralisme» o «retorn a la natura». Així, dels sis articles que conformen el dossier, els dos primers ofereixen dues anàlisis complementaries sobre la presència de l'espai rural a la literatura francòfona. El treball de Laure Coppieters proposa un ampli panorama de la representació del camp i la natura a la literatura francòfona dels segles XX i XXI, ressaltant-ne les principals tendències, alhora que ofereix una síntesi de les aportacions complementàries dels corrents teòrics més importants que l'han

observada: l'ecocrítica i l'ecopoètica. Per la seva banda, Pierre Schoentjes, en el seu article, posa en perspectiva la representació literària de l'ús de la violència a les lluites ecologistes en dues èpoques diferents. A partir de l'estudi de *Les canards boiteux* (1975), de Pierre Pelot, observa la presència d'una legitimació de la violència en la defensa de la natura, des de la militància ecologista dels anys 1970, que compara amb les formes d'atenuació, desviació o rebuig d'aquesta legitimitat a la narrativa més recent.

- 8 Pel que fa a l'àmbit literari català, els dos articles que formen part del dossier coincideixen a analitzar el renovat interès pel camp i per la ruralitat que reflecteix la producció literària del primer quart del segle XXI des de la perspectiva de l'ecocrítica. D'aquesta manera, l'article de Maria Puig analitza les noves representacions de la ruralitat a través d'un corpus ampli de textos narratius i d'autors (Edgar Illas, Vicenç Pagès, Adrià Pujol, Marta Rojals, Toni Sala, Francesc Serés i Joan Todó) partint de la idea de «tornar a mirar la terra» i de la construcció del «jo-lloc» com a alternativa constructiva al «no-lloc» propi dels «paisatges de la inquietud» sorgits d'una mirada apocalíptica. Per la seva banda, Adrià Ballonga analitza la manera com la literatura catalana contemporània afronta la desaparició de la pagesia i proposa noves formes d'entendre i habitar l'espai rural contemporani prenent com a punt de referència i mesura temporal *Tríptic de la terra* (1994-2020) de Mercè Ibarz i focalitzant, especialment, *Paraules locals* (2015), de Perejaume, *De fems i de marbres* (2003), *La força de la gravetat* (2006) i *La pell de la frontera* (2014), de Francesc Serés i *Canto jo i la muntanya balla* (2019), d'Irene Solà.
- 9 Les dues col·laboracions, en l'àmbit cinematogràfic català, prenen també com a motiu central *Alcarràs* de Carla Simón. En el primer article, Àngel Quintana planteja posar en perspectiva la pel·lícula de Simón, en relació amb les formes de realisme que, prenen el camp com a motiu central, s'han anat desenvolupant al llarg de la història del cinema. Des de les obres fundacionals d'André Antoine o Georges Rouquier, i amb el neorealisme com a moviment clau, però, també, en contraposició al realisme social que ha estat present en cert cinema espanyol de les darreres dècades. La segona aproximació al film de Simón, va a càrrec de Neus Penalba, que ho fa a partir de l'emergent disciplina dels *food studies*. Així, *Alcarràs* és interpretada com un paisatge alimentari (*foodscape*) que dona com a resultat el retrat d'un ecosistema gastronòmic, cultural i lingüístic en què territori, tradició i llengua es troben amenaçats per una tecnologia suposadament verda.

NOTES

1. LAURICHESSE, Jean-Yves. *Lignes de terre: écrire le monde rural aujourd'hui*. Paris: Lettres modernes Minard, 2020.

2. RESINA, Joan Ramon; VIESTENZ, William, eds. *The New Ruralism. An Epistemology of Transformed Space*. Madrid-Frankfurt: Iberoamericana-Vervuert, 2012; PUIG PARNAU, Maria. *Tornar. Els paisatges de la inquietud en la narrativa catalana de principis del segle XXI*. Tesi doctoral. Universitat de Girona, 2019. <https://www.tesisenred.net/handle/10803/671509>; ILLAS, Edgar. «La muntanya catalana:

del pairalisme a l'antropocè». *La Lectora. Revista digital de crítica literària*, 5 octubre 2021. <https://lalectora.cat/2021/10/05/la-muntanya-catalana-del-pairalisme-a-lantropoce/>; DASCA, Maria coord. «Ruralies. Dossier». *Compàs d'amalgama*, 8, 10 setembre 2023, p. 25-59.

3. GIRONA, Ramon. «El tiempo, la vejez y la memoria en el cine catalán reciente» a Zecchi, Barbara et al. (ed.), *Envejecimientos y cines ibéricos*. València: Ed. Tirant Lo Blanch, 2021, p. 459-481.

AUTEURS

MARGARIDA CASACUBERTA

Universitat de Girona
margarida.casacuberta[at]udg.edu

RAMON GIRONA

Universitat de Girona
ramon.girona[at]udg.edu

SERGI RAMOS ALQUEZAR

Sorbonne Université
sergi.ramos_alquezar[at]sorbonne-universite.fr